

de Jan van Dijk

december 2024

in dit nummer:

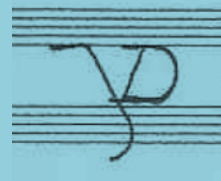
Herinneringen aan Jan van Dijk
door Willem Kocken.

Werken van Jan van Dijk,
geschreven voor Andreas van Zoelen
door Jan van Dijk.

De vijf banden pianosonatines (2004) van Jan van Dijk
door Jan van Dijk.

Aforismen van Jan van Dijk.

Weet U het nog? Componist aan de rol
door IJsbrand van Dijk.

Beste lezer,

Met dit digitale tijdschrift beoogt de Stichting Jan van Dijk-Muziekwerken een bijdrage te leveren aan het levend houden van de muzikale nalatenschap van Jan van Dijk. U kunt verwachten dat wij u inzicht geven in zijn opvattingen en denkwijzen, in achtergronden bij zijn composities en in opvattingen van anderen over zijn muziekwerken. Uiteraard besteden wij ook aandacht aan uitvoeringen van zijn werk in het hier en nu. (www.janvandijk.net)

In dit nummer treft u een artikel aan, geschreven door Willem Kocken, galeriehouder in Tilburg. Hij vertelt over zijn jarenlange vriendschap met Jan van Dijk.

'Aantekeningen n.a.v. het piano-oeuvre' is ooit, op mijn verzoek, geschreven door mijn vader. Hierin laat hij zijn licht schijnen op het grote aantal pianostukken dat hij componeerde. In dit nummer vindt u 'De vijf banden met pianosonates', geformuleerd door Jan zelf.

Het componeren, het technisch vervaardigen van de rollen en de uitvoeringen van het Concerto voor pianola en symfonie-orkest heeft nogal wat teweeggebracht, indertijd. Een terugblik onder de titel 'Weet U het nog?' moge dit verduidelijken.

U kunt ook bijdragen aan het levend houden van de nalatenschap van Jan van Dijk. Als u iemand kent die op zoek is naar nieuw repertoire kunt u hem/haar wijzen op de muziekwerken van Jan van Dijk die te verkrijgen zijn bij de Stichting Jan van Dijk en op de site van IMSLP (voor de praktische kant hiervan zie hieronder).

De Stichting is erg benieuwd naar uw reacties op het tijdschrift. Heeft u op- of aanmerkingen, vragen, kanttekeningen of aanmoedigingen dan ontvangen wij die graag op emailadres ij.dijk@hotmail.com.

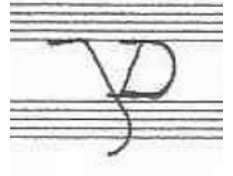
Veel werken van Jan van Dijk zijn niet gedigitaliseerd en uitsluitend in handschrift beschikbaar. Wanneer u interesse heeft in een stuk, uitgegeven in eigen beheer (JvD), vraag dan een pagina van de partituur in handschrift aan bij onze Stichting om te beoordelen of het stuk iets voor u is. Wilt u een volledige partituur in handschrift, dan kan dit ook.

Veel plezier bij het lezen van dit zevende nummer van 'de Jan van Dijk'.

Namens de Stichting Jan van Dijk-Muziekwerken,

IJsbrand van Dijk, voorzitter.

Herinneringen aan Jan van Dijk door Willem Kocken

Augustus 2024.

Een leuk idee van de Stichting om mij te vragen mijn herinneringen aan Jan van Dijk, met wie ik vele jaren omging, aan 'de Jan van Dijk' toe te vertrouwen.

Allereerst komt in mij op hetgeen ik na zijn overlijden schreef in november 2016:

Er is veel om te kunnen schrijven, maar wat is de essentie, om zijn deel aan mijn leven te verwoorden? Een meester, die je voortdurend uitdaagt een eigen mening te vormen over de dingen in het leven die er toe doen. Een kunstbroeder, met wie ik samen bijzondere ontmoetingen heb beleefd.

IK NOEM JAN VAN DIJK
OEFENMEESTER IN DE KUNST
EEN INSPIRATOR

Zijn uitspraken zullen nog vaak worden herinnerd en tot inspiratie dienen voor het maken van vormen, in de muziek en daarbuiten. Een kunstenaar zei me eens: "Er bestaan geen vrienden, je hebt familie, er zijn kennissen". Ik heb me dat – na teleurstellingen – ook wel eens afgevraagd. Ik weet nu dat mijn twijfel ongegrond was; velen van U, die Jan van Dijk toeliet in zijn leven, weten het ook: ze bestaan echt wel, goede vrienden, en onze vriend Jan missen we nog steeds.

Het was kort nadat ik galerie 'Bremmer' in Tilburg was opgestart in 1986 dat Jan van Dijk voor het eerst binnenkwam; dit naar aanleiding van een kunstexpositie van een kennis van hem. Hij voelde dat hier iets in beweging kwam en is daarna niet meer weggebleven. Er ontstond een hechte vriendschap met mij en ook met mijn vrouw Sjan. Jan raakte hier ook persoonlijk bevriend met diverse kunstenaars en leden uit de vriendenkring van galerie 'Bremmer'.

Iets wat als een rode draad door onze vriendschap liep, was het elkaar bestoken met zelf bedachte citaten en haiku's. Mijn vrouw Sjan fungeerde op zeker moment als postbode om die correspondentie over en weer te brengen.

Zonderdat ik het wist heeft Jan van Dijk, in samenwerking met mijn vrouw en uitgeverij 'de Steensplinter' van Jan den Ouden, geregeld dat er in 1996 een eerste dichtbundeltje van mijn werk gepresenteerd werd tijdens een openingsreceptie in onze galerie.

Aan het woord: Jan van Dijk:

Dank U, heer Kocken: een paar woorden maar.

Diegenen onder U, die wel eens vaker in deze galerie binnengaan, hebben stellig het korte gedicht gelezen, dat luidt als volgt:

*Die emotie zaait
in het hart van de mensen
is een kunstenaar.*

Naar aanleiding hiervan wil ik opmerken dat dit hart bereikbaar is via een aantal zintuigen, waarnemingsorganen. Van die zintuigen is het oog zéér bekend, wij zijn hier om via kijken kunst te kunnen beleven... Minder aan de weg timmerend zijn de fijne neus, de – letterlijk – goede smaak, het – even letterlijke – gevoel en het oor, wat alles hoort.

Merkwaardigerwijs denken wij bij kunstenaars vrijwel direkt – dat is een soort mentaal-spraakgebruik – aan beeldende kunst, terwijl de bespelers van andere zintuigen dan het oog zelfs andere namen dragen: musici, kappers, koks en architecten.

De studie kunstgeschiedenis gaat niet over muziek en literatuur, dat vergt musicologen en zo. Ik zei: het bespelen van zintuigen: dat kan met geweld en heel discreet gebeuren: Mozes moest het niet van zwaar weer hebben, op de berg was zachte koelte.

In deze galerie heeft de Stille Ontmoeting wortel geschoten. Van deze galerie is Willem Kocken de bezielende kracht. Willem Kocken, een kunstenaar. Nog één uitspraak van hem via een klein gedicht:

*Het is de eenvoud
die moeilijk valt te dragen
door vele mensen.*

Willem Kocken denkt, relativeert, schrijft, geeft vorm, schept filigraine taalvormen.

Een jonge uitgever, de uitgeverij De Steensplinter, waarvan de leider, Jan den Ouden, hier aanwezig is, gaf een boekje uit, een verfijnd klein uitgaafje, waarin enkele van de talloze kleine gedichten van Willem Kocken staan onder de titel 'Willems relativiteitstheorie'.

Jan den Ouden en ondergetekende hebben een uiterst subjectieve keuze uit Willems zelfkeur gemaakt. Het boekje is weldra na nu in de boekhandel verkrijgbaar; echter, ik heb nu het voorrecht om het allereerste exemplaar van ISBN 90 5717 002 7 mede namens de uitgever aan Willem te mogen aanbieden.

Willem, gezondheid, geef de zintuigen hun kans. Schoonheid is je loon!

Dank U.

Jan van Dijk.

Exposities

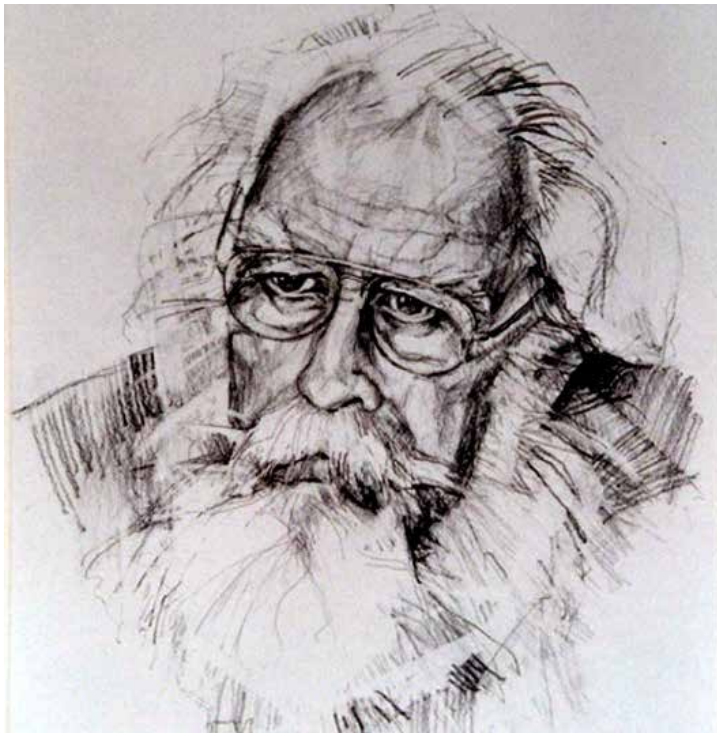
Sinds 1986 zijn zeer veel exposities gehouden in galerie 'Bremmer'. Een klein aantal daarvan wil ik – in het kader van dit verhaal – graag even kort belichten:

In juni 1994 had een expositie plaats onder de titel

STILLE ONTMOETING
ZE IS NAUWELIJKS HOORBAAR
BIJNA NIET ZICHTBAAR

Een nieuw idee van Jan van Dijk, samen met ondergetekende, om een kunsttentoonstelling te houden, waarbinnen op vier dagen concerten zouden worden gegeven. Een programmavoorbeeld treft U op de volgende pagina aan.

In de maand augustus van dat jaar werd eenzelfde concept herhaald in het gemeentehuis in Diessen (Noord-Brabant) i.s.m. de burgemeester en de kunstkring van Diessen.

Voor de maand mei in 1996 was een expositie gepland van het werk van de kunstenaar Hans Smolders uit Hilvarenbeek. Hieraan voorafgaand had ik Jan van Dijk in contact gebracht met deze kunstenaar; Jan raakte onder de indruk van zijn tekentalent.

Hans had een aantal getekende portretten van Jan gemaakt, die Jan later ook heeft gebruikt op de omslag van zijn eerste geautoriseerde biografie, getiteld 'Stille Ontmoeting' door Jan den Ouden (Uitgeverij de Steensplinter, Gouda, 2000)

Later gebruikte ik die tekening als voorbeeld in mijn galerie, wanneer iemand ook zo'n mooi portret van zichzelf wilde.

In 1996 vroeg ik Jan of hij misschien mee naar Antwerpen wilde, waar ik een tentoonstelling wilde voorbereiden van de kunstwerken van een Hongaars-Belgische sjamaan en kunstenaar Jóska Soós.

Jan zag zo'n sjamaan niet direkt zo zitten en zei onderweg: "O.K., we gaan even naar binnen, dan kun jij je voorstel doen en dan zijn we in een half uur weg. Dan gaan we gezellig naar de binnenstad van Antwerpen". Na ruim twee uur vroeg ik Jan of hij nu meeding: hij was onder de indruk geraakt van de persoon Jóska Soós.

Het zou later de basis vormen van een bijzondere relatie. Er kwam een expositie in galerie 'Bremmer' met de titel 'Benoit, Bartok en Jan van Dijk' met beeldend werk van Jóska Soós en met muziek van de drie genoemde componisten, uitgevoerd door Jan van Dijk.

Daar ging voorbereiding aan vooraf: Jan had Jóska een lp gegeven met zijn muziek. Jóska was ervan onder de indruk en wilde deze muziek als inspiratiebron gebruiken voor beeldend werk; ook de muziek van Bartok uit zijn geboorteland en Benoit uit België, waar hij geruime tijd verbleef.

In enkele schilderijen had Soós ook realistische beelden van de betreffende componisten verwerkt, waaronder één met de titel 'Hommage aan den

G A L E R I E "B R E M M E R"

(Willem Kocken)

PRESENTEERT:

een expositie onder de titel

"Stille ontmoeting, ze is
nauwelijks hoorbaar,
bijna niet zichtbaar."

schilderijen van:

**Harry Vlamings
Klaartje van Riemsdijk
Roel Herfst**

tussen 5 en 23 juni 1994

aan de Dillenburglaan, hoek Willem de Rijkestraat te Tilburg
(woensdag tot en met vrijdag 13 - 18 uur, zaterdag 12 - 17 uur)

De expositie wordt op zondag 5 juni 1994 (14 - 17 uur) geopend door
Prof. Jac. A. Stalpers, oud hoogleraar Kultuurwetenschappen
aan de Katholieke Universiteit Brabant.

Gedurende de expositie worden tevens enkele concerten gegeven:

donderdag 9 juni 1994

Klaas Trapman, harmonium, speelt werk van:
Ch. Tournemire, Guy Ropartz, Dynam Fumet en Jan van Dijk

zaterdag 18 juni 1994

Klaas Trapman, harmonium, speelt werk van:
Janacek, Liszt en Burghardt,
en realiseert tijdens dit concert de 1ste uitvoering van
Jan van Dijk's "Sonate voor Altblokfluit en harmonium"
met Pieter van Veen, blokfluit

maandag 20 juni 1994

pianoconcert door Jan van Dijk en Klaas Trapman met werk uit:
het Fitzwilliam Virginal Book, uit "Capitelles" van Jan van Dijk,
verder werk van Koechlin, Milhaud en Pijper, en voor piano vierhandig van Igor
Strawinsky en Jan van Dijk

donderdag 23 juni 1994

Klaas Trapman, harmonium, speelt werk van:
César Franck, Léon Boëllmann, Achille Philip en Jan van Dijk

toondichter Jan van Dijk'. Ook bijzonder waren wij onder de indruk van het werk 'De Rubenscantate'. Jan van Dijk bracht bij de opening composities ten gehore op de piano van zichzelf, Bartok en Benoit. (Zie hierna de fotocollage van deze expositie in maart 1997)

In 1999 heb ik met Jan van Dijk een heel bijzondere expositie beleefd. Deze bestond uit twee delen: Een expositie 'Luister en Kijk naar Jan van Dijk' met beeldende kunst en andere zaken.

Schilderijen van Roel Herfst, Hans Smolders, Arie van der Velden, Klaartje van Riemsdijk – Winkler Prins, Jóska Soós en Mieke van Dijk. Fotografie van Gerard van Leeuwen en Iman van der Kuip.

Een concert met werken van Jan van Dijk. Uitvoerenden waren Maaïke Gerlsma, saxofoon, Frank van den Berg, klarinet en Klaas Trapman, piano.

De deelnemende kunstenaars en hun getoonde werken in de expositie, alsmede de musici en de door hen vertolkte werken werden geheel geselecteerd door Jan. Ook door hem zijn alle personen die hierbij mochten worden uitgenodigd door Jan geselecteerd.

(Zie hierna de fotocollage van deze expositie)

Wat Jan niet wist:

Uit naam van de 'Vriendenkring van Galerie Bremmer' ontving Jan, als complete verrassing, uit handen van de maker, de Georgische kunst- en wapensmid Gotscha Lagidse, een zilveren draaginsigne. Hierbij ook een oorkonde: Jan van Dijk – Meester van de berekende Stemming.

N.B.

Jan, die zelfs Koninklijke onderscheidingen geweigerd heeft, was door deze onderscheiding zo vereerd, dat hij deze voortaan bij bijzondere gelegenheden fier droeg!!

De reislust van Jan

Voor mij, nauwelijks bereisd, betekende de vriendschap met Jan een verandering: hij wees me letterlijk de weg naar bijzondere plaatsen, in Nederland en België. Als een reisleader met ingebouwde encyclopedie en daarbij met een onwaarschijnlijk geheugen voor details over hetgeen werd bezocht.

Soms nodigde Jan mij uit om een bepaalde stad te bezoeken, die hij me wilde tonen. Ik herinner me nog een meer dan lange voettocht in en nabij Brugge. Jan, inmiddels negentig lentes jong, liep voortdurend stappen vooruit, keek af en toe eens om en zei me: "Als het te snel gaat moet je het zeggen; sommigen menen wel eens dat ik nogal vlug doorstap".

Een bijzondere excursie voor enkele leden van de 'Vrienden van galerie Bremmer' was uniek. Ik herinner me dat we voor een gesloten deur van de Pauluskerk in Antwerpen stonden. Een man die daar per fiets aankwam vroeg of we iets zochten. Jan zei dat ze de kerk wilden bezichtigen. Nu bleek deze man iets met de restauratie van de kerk te maken te hebben. "Als jullie een boek kopen van de restauratie, laat ik jullie alles zien". Via de sacristie stapten we de kerk binnen, waar een wat oudere dame administratief werk zat te doen. Ze draaide zich naar ons toe en zei: "Ach, meester Van Dijk, wat ontzettend leuk U weer te zien!" Jan kende haar en ook heel haar familie. De rode loper werd meteen uitgelegd en we kregen een koninklijke rondleiding. Zelfs de kluis, waarin alle kostbaarheden waren opgeslagen, werd voor ons geopend.

Jan bracht me ook naar plaatsen uit zijn verleden. In Groningen bijvoorbeeld overnachtten we in de WEEVA, waar hij me een tafel met stoelen toonde, waaraan hij bijna tachtig jaar geleden al eens aan het ontbijt zat met zijn tante.

In Zwolle waren we eens bij een lezing genodigd door de 'Club van 10 miljoen'. Ook hier hebben we overnacht, in het bekende Hotel Fidder. Jan maakte daar gebruik van als hij in Zwolle was voor (staats)examens en andere zaken.

Ook korte reizen, uitstapjes, concertbezoeken met Jan, Aartje, mijn vrouw Sjan en mijzelf waren gedenkwaardig. Hotel-Restaurant 'Terminus', de Opera en de Elisabethzaal werden ons vertrouwd. We werden ingewijd in de haute-cuisine van de Antwerpse cultuur. Niet te vergeten de bezoeken aan restaurant 'De Overzetboot', 'Café Den Engel' op de Markt, 'De Wagner' op de Groenplaats, de 'Burla', het 'Feestpaleis', 'Het Chauffeurke', 'Café Beeveren' en het 'Café met de driehonderd beelden'. Enfin, alle bijzondere plekken in Antwerpen werden ons geopenbaard en werden later doelen, als we alleen of met anderen nog eens naar Antwerpen wilden.

We maakten ooit een reisje naar Noord-Holland, Jan had ons uitgenodigd om een kijkje te nemen in zijn verleden, d.w.z. de plaatsen waar hij zijn jeugd doorgebracht had. Vanaf Haarlem rijden we binnendoor langs de kuststrook. We zien de ruïne van kasteel Bredero, we drinken en eten wat in café 'Het huis met de Pilaren' in Bergen-Binnen, de plaats waar ook de schrijver Roland Holst en onze

vriendin Ans Wortel vaak kwamen. Voorts ging het naar Schagen, waar we een ontmoeting hebben met Trix en Rob Pippel uit Valkkoog. We zien ook de oude pastorie waar Jan vroeger met zijn ouders woonde.

De volgende dag gaan we door de prachtige polders, de Beemster en de Schermer, met draaiende windmolens via Hoorn naar Schermerhorn. We bekijken daar de grote kerk met de scheepsmodellen aan het plafond, het kleinste huisje, van hout nog, en zien hier ook de pastorie waar de vader van Jan woonde en werkte als predikant. Dan via Stompetoren en Alkmaar weer naar Tilburg terug. Een fraaie excursie door een prachtig deel van Nederland.

Autotochtjes, bijvoorbeeld vanuit Tilburg via Schoonhoven naar Zwijndrecht. Voortdurend bedacht Jan die routes welke hij vroeger per fiets bereed. Hij stuurde mij wel eens over wegen en paden waarvan ik dan zei: "Eh hé Jan, hier mag je nu met de auto niet meer komen". Maar goed, we hebben verkeersregels wel eens persoonlijk aangepast. Dat jeugdig ondeugende past ook wel een beetje bij Jan.

Tenslotte leidden alle wegen vaak op het eind naar de 'Stad Parijs': het chauffeursrestaurant aan de Bredaseweg bij Gilze-Rijen. Hier hadden de evaluaties van de reis plaats. Een bourgondische maaltijd maakte zo'n dag compleet geslaagd.

Dit verhaal is geschreven met de focus op Jan. Het blijft een voorrecht en een verrijking hem in mijn leven te hebben mogen leren kennen. Daarenboven waren er twee echtgenotes, Aartje en Sjan, die op onze levensreis niet minder belangrijk waren. Zonder hun stille kracht en onvoorwaardelijke steun hadden we niet alles zomaar kunnen bedenken en ondernemen.

OP REIS DOOR DE TIJD
WANDELEN ER SOMS MENSEN
EEN EIND MET JE MEE

©WK2024-2549

Tilburg, 2024, Willem Kocken.

Donatie

Tot op heden hebt u 7 nummers van 'de Jan van Dijk' ontvangen.
Het abonnement is gratis.

Het periodiek wordt gemaakt door vrijwilligers die hiervoor geen vergoeding wensen te ontvangen.
U zult begrijpen dat er veel andere kosten worden gemaakt om het te (laten) produceren.

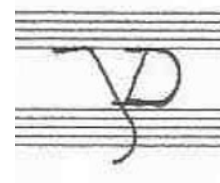
Het abonnement op 'de Jan van Dijk' blijft gratis,
maar uw donatie om de kosten te dekken en het blad te laten voortbestaan
is echt heel erg welkom en eigenlijk onontbeerlijk.

U kunt dit doen door een bedrag naar keuze te storten op IBAN
NL86 INGB 0006180476 (BIC INGBNL2A)
t.n.v. Stg Jan van Dijk – Muziekwerken o.v.v. 'Donatie de Jan van Dijk'.

Namens de Stichting dank ik U alvast voor Uw donatie.

IJsbrand van Dijk,
voorzitter Stichting Jan van Dijk – Muziekwerken.

Werken van Jan van Dijk, geschreven voor Andreas van Zoelen

(aanvulling op het artikel van Andreas van Zoelen in de Jan van Dijk nummer 6)

Bas saxofoon en strijkorkest

Concerto	1999	27-10-99	Tilburg, NL (Donemus)
----------	------	----------	--------------------------

Bas saxofoon en symfonisch blaasorkest

Concerto	2000	26-10-08	Blerick, NL (Mansarda)
----------	------	----------	---------------------------

Hobo en bas saxofoon

Trois arabesques à deux	2002	28-2-03	Tilburg, NL (Donemus)
-------------------------	------	---------	--------------------------

Hobo en alt saxofoon

Petite Symphonie à deux	2003	23-8-03	Tilburg, NL
-------------------------	------	---------	-------------

Alt saxofoon en orgel

En convenant	2003	11-6-03	Tilburg, NL
--------------	------	---------	-------------

Althobo en bas saxofoon

Ce qui passe	2004	3-11-04	Tilburg, NL
--------------	------	---------	-------------

Bas saxofoon en piano

La Rue Grande	2007	26-9-07	Den Bosch, NL
---------------	------	---------	---------------

Alt saxofoon, piano en orkest

Sinfonietta Concertante	2008	nog niet uitgevoerd	
-------------------------	------	---------------------	--

Andreas van Zoelen
en Adolphe Sax
in de Rue Grande in Dinant

De vijf banden pianosonatines van Jan van Dijk

door Jan van Dijk.

Introductie

In het vorige nummer van de Jan van Dijk las U het artikel “De pianosonatines van Jan van Dijk 0-28”, door Jan zelf geschreven. Ook de ‘Inleiding op artikel “De pianosonatines van Jan van Dijk”’ was van hem.

De ‘Inleiding op artikel “De pianosonatines van Jan van Dijk”’ schrijft Jan vanuit de componist in de rol van ‘intermediair’ tussen uitvoerder en luisteraar: het product van de componist geeft mensen materiaal om te leren pianospelen, geeft de virtuoze speler de gelegenheid virtuoos te spelen (en daarmee de virtuositeit van de componist te bewijzen) en geeft luisteraars de mogelijkheid luistergenot te ervaren.

In de eerste 4 alinea’s van “De pianosonatines van Jan van Dijk 0-28, Deel 1” kiest Jan de rol van objectieve criticus. Van zijn eigen werk, dus.

In de daaropvolgende alinea’s stelt hij dat sommige componisten componeren om muziek te veranderen, waar anderen componeren om muziek te verrijken. En dat hij zich rekent tot de tweede categorie en introduceert het begrip ‘muzikale inhoudelijkheid’ dat hij ook beschouwt als een kenmerk van zijn sonatines. Het oefenen van het spelen van de sonatines zal dus ook gericht moeten zijn op het realiseren van ‘muzikale inhoudelijkheid’, omdat de kwaliteit van een uitvoering ook beoordeeld dient te worden op ‘muzikale inhoudelijkheid’.

Hier treft U Deel 2 van het artikel aan, de bundeling van de meeste sonatines in de banden 1 t/m 5. Aan het woord is Jan zelf.

Juni 2004. Het aantal pianosonatines is aangegroeid tot 53. (opus 1047)

Het in 1981 geschreven artikel over **De pianosonatines van Jan van Dijk** blijft als inleiding zeker van kracht. Dit artikel dient als supplement te worden gezien.

In 2004 ontstond het idee het overzicht over de 53 sonatines tot stand te laten komen, door de sonatines in te delen in groepen. Zo ontstonden vijf “banden”.

Eén band bevat de “kleinere” specimen, een ander de meer “experimentele” werkstukken, weer een ander (soms wel twee andere) de meer neo-romantische, vooral lineair-expressief opdoemende geluiden. Eén band met “allerlei”, soms gedeelten uit sonatines als muziek-aanbod aan thuisspelende amateur-pianomuziek-liefhebbers, om eens te proberen. Wie weet?....

Nu volgt een overzicht der ontstane banden met opmerkingen n.a.v. de er in opgenomen composities.

Band 1

De sonatines, genummerd **0** (opus 54, uit 1941), **18** (opus 557, uit 1974), **39** (opus 861, uit 1993), **45** (opus 962, uit 1999), **48** (opus 1003, uit 2002).

Sonatines met nummers 0, 18, 39, 45, en 48. (1941 – 2002)

De nummers **0** en **18** werden reeds aangestipt in het bovengenoemd artikel uit 1981. Had de sonatine 18 al iets in de richting, van wat eerder als neo-romantisch werd aangeduid, de nummers **39**, **45** en **48** hebben met nummer **0** de zéér kleine afmetingen gemeen.

Nummer 39: Speelse hoekdelen, veel figuren over twee handen verdeeld. Tweede deel een Sara-

bande-achtig melodisch gespannen langzaam deel. Het slot van deel drie lijkt uit de klanksfeer van het voorafgaande (2e) deel overgebleven...

Nummer 45: Eerste deel een tweethematisch (hoofdvorm!) stuk en tweede deel een miniatuur scherzo, met een “gespiegeld” Da Capo.

Nummer 48: Drie delen. Het eerste deel een (klein) spel met vijf vingers te spelen, het tweede deel een melodisch betoog met hoofdrol voor de eerste vijf tonen van de linkerhand en het derde deel een naar het einde toe steeds “harmonischer” wordend Scherzo.

Het ontdekken van het “(in)muziekgebeuren” via de pianosonatinen (de pianoles!) is, waarvoor deze kleine muziekstukken alleszins bruikbaar zijn.. (Zie artikel 1981)

Banden 2 en 3.

De – maar ten dele juiste – aanduiding neo-romantisch met als toevoeging “lineair-expressief-opdoemend” is tot op zekere hoogte van toepassing op de tweemaal vier sonatinen, die in de banden 2 en 3 zijn opgenomen.

Band 2

De sonatinen, genummerd **23** (opus 648-1, uit 1980), **34** (opus 739-4, uit 1987), **40** (opus 868, uit 1994), **42** (opus 918, uit 1997)

Sonatinen met nummers 23, 34, 40 en 42. (1980 – 1997)

Nummer 23: Een tamelijk uitgebreid eerste deel, gebaseerd op handelingen met tertsen en met kwart-akkoorden, melodische figuren en uitbreidingen en allerlei andere acties in klank (spiegeling bv.) Het tweede deel : een spel met variabele snelheden, uitgaande van een gedragen begin. De finale, een licht beginnend 5/8-maatje, unisono's en overwegend melodisch gebeuren! Technisch, door de diversiteit van speelfiguren een “lastiger” opgave voor de executant.

Nummer 34: Deze driedelige sonatine ontstond in 1987 als een hommage aan Henk Badings ter gelegenheid van diens tachtigste verjaardag.

Alhoewel in eerste instantie bedoeld als luistermuziek, te spelen door een bekwaam en bevlogen professional, toch kan deze sonatine nr. 34 een sterk vormende betekenis krijgen, als, naast de analyse van het gebeuren, de pianistische eisen, die het stuk stelt, ter hand worden genomen. Qua niveau zou men bijvoorbeeld de eerste Partita van Bach en een aantal Inventionen en Synfonieën van Bach en een aantal Préludes van Debussy moeten kunnen spelen. Het eerste deel: een spel met spiegelingen, waarin de naam van de jubilaris verwerkt is.

Het tweede deel: een koraalachtig begin met een instrumentaal Arioso. Het derde deel: perpetuum-mobile-achtig van karakter. De melodische gang van zaken is de kern van deze compositie, waarmee niet gezegd is, dat harmonie en ritme geen rol van belang spelen.

Nummer 40: Technisch iets minder vergend dan nummer 34 valt dit stuk ook onder “neo-romantisch”. Een beknopt eerste deel: “gaand”. Tweede deel : een organum en een uit het eerste deel ontstane lyrische melodiek. Dan nog een zeer beknopt derde deel, een soort adieu-fanfare, nog een keer “flinker” en dan afname met “slotmoment”.

Nummer 42: Om deze sonatine ten gehore te kunnen brengen tot aangenaam om naar te luisteren is een stevige techniek vereist. Om de gedachten te bepalen: bijvoorbeeld de Valses nobles et sentimentales van Ravel hebben gespeeld.

Het eerste deel: een uit het ritme voortvloeiend groot aantal maatwisselingen. De cellen uit de

eerste maten blijven de bouwstof. Een aanvankelijk fortissimo-slot ebt harmonisch weg tot een piano-definitieve sluiting. Het tweede deel is een Scherzo, ook pp eindigend, en, harmonisch, zoals het trouwens ook begon. Het derde deel: eerst een expressief – toch – toccata-achtig stuk, na de helft verbredend tot maestoso en daarna calando eindigend.

Band 3

De sonatines, genummerd **46** (opus 970, uit 1999), **50** (opus 1012, uit 2002), **51** (opus 1026, uit 2003), **53** (opus 1047, uit 2004).

Sonatines met de nummers 46, 50, 51 en 53. (1999 – 2004).

Nummer 46: Technisch niet zo moeilijk, ik denk aan het niveau van de Franse suites van Bach. Compositorisch is aan dit werkstuk veel te ontdekken. Ik bepaal me tot te zeggen: Het eerste deel begint met de toon es en eindigt op akkoord Es. Deel twee begint met de toon as en eindigt op akkoord F. Deel 3 begint met unisono vanuit bes en eindigt met akkoord Bes.

Nummer 50: Technisch misschien iets lastiger dan sonatine 46. Snelle wisseling van verschillende speelfiguren is in dit stuk – ook – aan de orde, waardoor vergelijking met eerder gecomponeerde – klassieke – Sonatine-literatuur eigenlijk moeilijk te maken is. De drie delen, Moderato, Lento en Allegro, zijn exponent van ontwikkelingen, die voortvloeien uit de eerste 4 tonen van het stuk. “Hoe”, is onderwerp voor het “muziekbegrip” in de muziekles. Maar, alles is duidelijk, wanneer, zonder enige ratio, de klankstructuur – goed gerealiseerd – gehoord kan worden.

Nummer 51: Een kleine, tweedelige sonatine, waarin – zij het “ingedampt”- iets als in de beide voorgaande klankontwerpen (nr. 50 en 51) aan de orde wordt gesteld. En, misschien ook wel, zoals in nummer 0 (opus 54), nostalgie en verwachting, dimensies van “être”.

Nummer 53: Deze sonatine lijkt de voltooiing van deze groep van vier sonatines (nrs. 46, 50, 51 en 53). Een eerste deel als A1 A2 B – vorm. (Trouvère!). Het tweede deel: “scherzino en Rondeau”. Een minimaal rondeltje.... Een derde deel: “alla fuga”, sterk gerelateerd aan het tweede deel. (zie de inzetten!) Het speelniveau is vergelijkbaar met dat van nummer 50.

Band 4

De sonatines, genummerd **10** (opus 362, 1963), **11** (opus 428, 1966), **16** (opus 531, 1972), **17** (opus 541, 1973), **19** (opus 620, 1979), **21** (opus 628, 1979) en **30** (opus 686, 1982).

De sonatines 10, 11, 16, 17, 19, 21, en 30 (1963 – 1982)

In deze band zijn sonatines te vinden, die diverse “muziek-taal-mogelijkheden” bevatten.

“Muziek-taal-mogelijkheden”: Daarmee wordt bedoeld: (12-toons-)reeksen en andere manieren van schrijven door toepassing van allerlei wat daarmee samenhangt. Curven in spiegel- en kreeftvorm en clusters en ook reeksen, die een bewegingsdiscipline doen horen. Kortom: diverse verhoudingen tussen klankmogelijkheden, en die als materiaal tot realisering van tijd-klank-ontwerpen.

Van de sonatines met nummers 10, 11, 16, 17, 19 en 21 zijn summiere bijschriften te vinden in het eerste deel van dit artikel (uit 1981) dat betrekking heeft op de sonatines 1 – 28.

Nummer 30: Een sterk lyrisch, dramatisch zelfs, eerste deel, gevolgd door een grafisch genoteerd tweede deel, zéér poly-interpretabel, maar wellicht – toch – interessant om tijdens de pianoles eens te bezien. Een – dorisch – geleid improvisatiestuk kan heel goed klinken. Het derde deel lijkt een soort “aftocht”. Maar..... er mag ook allerlei anders bij beleefd worden.

Muziek maken dus!

Band 5

De sonatines, genummerd **7** (opus 274, 1959), **3e deel uit 8** (opus 278, 1959), **1e deel uit 22** (opus 634, 1979), **25, 26, 27** (opus 662 1,2,3, 1981), **28, 29** (opus 671 1 en 2, 1981), **32** (opus 711, 1984), **2e deel uit 35** (opus 747, 1987), **2e deel uit 38** (opus 841, 1992), **2e deel uit 44** (opus 954, 1998), **52** (opus 1033, 2003) (Sonatinina).

Ontstaan van de in deze band 5 geplaatste muzieken: 1959 – 2003.

Nummer 7: Reeds aangeduid in het artikel over de sonatines uit 1981. Toch nog een enkele opmerking n.a.v. dit kleine driedelige klankstukje. Het eerste deel vergt in de inleiding, in het *lento*, twee stemmen in de rechterhand en dat vergt wat uitkienen voor vingerzetting. Verder tweestemmig, soms unisono. In deel twee ook weer twee stemmen in de rechterhand en dat nogmaals in deel drie. Zelfs daar uitbreidend tot drieklanken, met kwinten in de linkerhand en...(vier maten voor het D.S.) gebroken kwartakkoorden, naar beneden verplaatsend en dan “gelijk-aangeslagen” kwartakkoorden, met in de linkerhand een arpeggio en pedaal. Veel oriëntatie in pianospelen dus, met andere noten, soms, dan in Clementi’s opus 36-1 en toch ongeveer C grote terts.

Nummer 8, derde deel: P’tite Valse. Om te wennen aan een melodie met grote sprongen en aan de wals-begeleiding. Ook nog een pril begin van een melodie in octaven en de tertsen van de walsbeweging (herhaling op de 2e en 3e kwart) in de voorlaatste maat als 2-stemmige passage door verplaatsing dalend, van de terts met witte toetsen.

Nummer 22, eerste deel: Het eerste deel van deze sonatine, een spel met seconde, twee tertsen en een ambitus van een none. Omdat het tweede deel technisch moeilijker lijkt dan muzikaal inhoudelijk en de finale niet kan zonder het voorafgaande tweede deel, waar de finale een reagerende voortzetting van is, werd alleen deel 1 in deze bundel opgenomen. Zo bleef alles muzikaal gaaf.

Nummer 25: Deze sonatine toont een toets-oriëntatie climax over de drie delen heen. Het eerste deel laat beide handen zonder onderdoorzetten nagenoeg op de plaats, uitgezonderd de seconde in de rechterhand in de maten 9 – 11. Het tweede deel geeft een klein probleem in de linkerhand in de laatste twee maten. De finale vergt meer: pedaal, handverplaatsingen, dynamiek.

Nummer 26: Meer “duimeneronderdoor” verplaatsingen en notentekst lezen! (Adagietto) De finale is een, op deze trap, stevig speelstukje.

Nummer 27: Een iets “volgroeidere” sonatine in drie delen. Het eerste deel een wezenlijke *alla breve* met syncopen, triolen, gepunteerde figuren etc. Overigens vanuit unisono naar tweestemmig met enkele akkoorden en weer uitlopend op unisono. Het tweede deel: driestemmig. Een doorlopende bas (soms *ostinato*) die af en toe harmonisch wordt, aangevuld door de tweede stem. Het derde deel: een lyrische vertelling door tonen in 5/8-maat. Een kort verhaal, maar wel al op weg naar (dit is uit 1981) de neo-romantiek, zoals die vooral in de banden 2 en 3 aan de orde wordt gesteld door de in die banden opgenomen sonatines.

Samengevat: de kleine klankstukken nrs. 25, 26 en 27 vormen – globaal gezien – toch een opvolging in speelproblematiek.

Nummer 28: Drie minuscule deeltjes. Het eerste deel is een tweestemmig “*espressivo molto*”. Het tweede deel is een harmonisch meerstemmig *Lento*. Het derde deeltje: melodische lijnen, frasering, akkoorden. Alle drie delen vergen een zorgvuldig pedaalgebruik.

Nummer 29: Twee deeltjes: het eerste tweestemmig (imitaties), het tweede drie- en tweestemmig met een vierstemmig slotakkoord. (maestoso)

De nummers 28 en 29 zijn twee zéér mini-sonatines; beide met de neiging naar “lyriek”.

Nummer 32: Een mikrokosmos. Het eerste deel is een hoofdvorm in 18 maten. Analyse! Het tweede deel: Op Scarlatti. Tweestemmig met in de laatste vijf maten twee stemmen in de rechterhand. 12 maten! Het derde deeltje: in 7 maten van C naar G en dan in 8 maten van G naar C terug. Ergo: opnieuw de harmonische plattegrond van het eerste deel. Technisch zéér eenvoudig, maar compositorisch van alles bevattend.

Sonatine 32 is op de website te beluisteren.

http://janvandijk.net/mp3/P_135_3Delen.mp3

De hele sonatine staat op pagina 18-19 afgedrukt.

Nummer 35, tweede deel: Het interessantste deel van deze sonatine. Een espressief Andante, een strijkkwartet-achtig stuk met een opvallend sterke “cello-partij”.

Nummer 38, tweede deel: Dit tweede deel is een Andante. Zonder maatstrepes, maar door juist pedaalgebruik een constructie in de tijd door elkaar opvolgende harmonieën. Toevoeging aan de noten het woord “sonoro”, even later “cantando”. Expressivo tonen laten een melodisch gebeuren naar het einde ontstaan: diminuendo vanuit “*piu f*” met ‘gevulde’ dalende kleine septiem.

Nummer 44, tweede deel: Dit is een klein Adagietto in 5/8-maat. Zes maten tweestemmig, vier maten driestemmig, vier maten tweestemmig, slotmaat driestemmig. In dit korte stukje uit 1998 komt de vaker voor Van Dijk’s harmonische werkwijze gebruikte term “neo-modaal” om de hoek kijken. De gulden snede verhouding in de tijdstructuur: (6+4)+5 (d.i. dus 2:1)

Nummer 52: Dat nummer 52 een kleine sonatine is, geeft z’n naam al te kennen: “Sonatinina”. Drie deeltjes: een eerste deel met melodische spiegelvormen erin en dat alles tweestemmig, polyfoon. Een Andante in 5/8 + 3/4 - metriek volgt als tweede deel. En dan nog een derde deel: “Poco allegro”, een veelvormige finale. Alle drie delen voor alles melodisch. Consonanten en kwartakkoorden, die door de melodisch-contrapuntische behandeling géén hoofdrol spelen, maar meer “bindmiddel” voor de contrapunctiek of ander “vertikaal” tussenspel.

Post Scriptum.

Sonatines, die niet – ook niet gedeeltelijk – opgenomen zijn in de banden 1 tot en met 5:

Sonatine 1	opus 88	1944	verkrijgbaar bij	Donemus
Sonatine 2	opus 89	1944		Koekkoek
Sonatine 3	opus 149	1949		Broekmans&Van Poppel in “Hommage aan Pijper”.
Sonatine 4	opus 202	1953		Donemus

Sonatine 5	opus 225	1955	Donemus
Sonatine 6	Deze sonatine bestaat niet! Dit is een administratieve fout.		
Sonatine 9	opus 288	1961	Donemus
Sonatine 12	opus 460	1968	Donemus
Sonatine 13	opus 472	1969	Donemus
Sonatine 14	opus 475	1969	Donemus
Sonatine 15	opus 516	1972	JvD
Sonatine 20	opus 622	1979	JvD
Sonatine 24	opus 657	1981	JvD
Sonatine 31	opus 693	1983	JvD
Sonatine 33	opus 726-1	1986	JvD
Sonatine 36	opus 807	1990	JvD
Sonatine 37	opus 823-A	1991	JvD
Sonatine 41	opus 897	1996 (Sonate pour l'anniversaire d'Andrea)	JvD
Sonate 43	opus 933	1997	JvD
Sonate 47	opus 974	1999	JvD
Sonate 49	opus 1008	2002	JvD

Opmerkingen:

Koekkoek: Uitgeverij, die meen ik niet meer actief is.....

JvD wil zeggen: een uitgave in eigen beheer. Raadpleeg hieromtrent www.janvandijk.net.

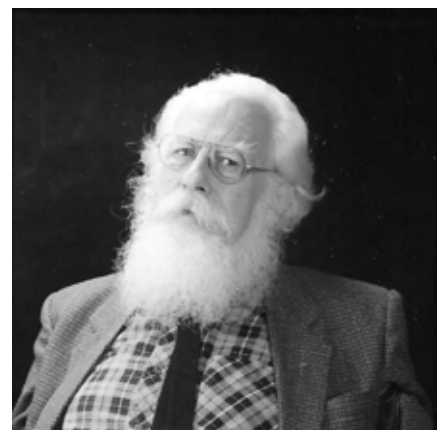
Op cd zijn veel sonatines te beluisteren.

De pianist Klaas Trapman heeft veel sonatines opgenomen.

Zie voor alle opnamen de website janvandijk.net.

Aldus opgetekend, in juni 2004,

Jan van Dijk.

Sonatina N° 32

Jan van Dijk
op. 711

Moderato

legato

Sostenuto

s c a r l a t t i

Handwritten musical score for a piano piece. The score is written on two staves (treble and bass). The key signature is one sharp (F#). The time signature is 7/8. The music features a variety of note values, including eighth and sixteenth notes, and rests. A long, sweeping line connects notes across both staves. The piece concludes with a double bar line. The word "rall." is written above the final measure.

Allegretto

Handwritten musical score for the "Allegretto" section. The score is written on two staves (treble and bass). The key signature is one sharp (F#). The time signature is 8/8. The music features a variety of note values, including eighth and sixteenth notes, and rests. A piano (p) dynamic marking is present. The piece concludes with a double bar line.

Handwritten musical score for the "Allegretto" section. The score is written on two staves (treble and bass). The key signature is one sharp (F#). The time signature is 8/8. The music features a variety of note values, including eighth and sixteenth notes, and rests. A repeat sign is present. The piece concludes with a double bar line.

Handwritten musical score for the "Allegretto" section. The score is written on two staves (treble and bass). The key signature is one sharp (F#). The time signature is 8/8. The music features a variety of note values, including eighth and sixteenth notes, and rests. A repeat sign is present. The piece concludes with a double bar line.

Aforismen, door Jan van Dijk geformuleerd.

Een notitieboekje uit 1982.

Wie tot op hoge leeftijd in gezelschap over z'n middelbare school praat,
heeft EIGENLIJK nog géén eindexamen gedaan.

**'N GEKKE KAMERVERKIEZING:
TIENTALLEN CLUBS VERTELLEN SPROOKJES
TOT ER GEKOZEN IS;
DAARNA ZEGGEN ZE OM HET HARDST
EN VLUGST: MAAR WE WISTEN TOCH DAT
SPROOKJES NIET BESTAAN!"**

Discipline kan leiden tot een vrije school;
als dit eens omkeerbaar ware!

*Hij leek ongelooflijk energiek,
maar zijn uithoudingsvermogen berustte op luiheid:
hij was te lui om op te houden.*

*Het enige wat je als vlag hoeft te doen is wapperen;
verder word je gehesen en gestreken.*

*De analyse stelt vast:
de interpretatie verkleint het wonder*

**OUD WORDEN: MÉÉR OM VROEGER,
MÍNDER OM LATER GEVEN...**

Soms denken we te oud te zijn om sommige acties te ondernemen;
toch zijn we misschien te jong om ze na te laten.

*Doordat men zo véél te weten kan komen,
komt men zo weínig te weten...*

Opiniebladen helpen mensen zonder mening
toch iets te kunnen uitbrengen.
Maar... uitbrengen is nog geen inbrengen!...

Hoewel democratisch werd besloten, dat alles functioneel moet zijn,
werd verzuimd de functie van het democratisch besluiten vast te stellen.

**'t is vandaag de dag
ècht minder gewenst
“maatschappelijk relevant”
dan wel goed financier te zijn.**

*Een kollektief dat enthousiast overeind komt,
om wansmaak toe te juichen,
is nog gevaarlijker dan een leger
dat de verkeerde kant op loopt!*

Het “hoe-hoog” van iemands niveau hangt
vooral af van “hoe-laag” hij zich kan ontplooien.

Heeft U een goed idee of een goede suggestie?

Betreft: verzameling solfègemateriaal.

De Stichting Jan van Dijk – Muziekwerken beschikt over nogal wat ‘solfège-materiaal’. Vader Jan vervaardigde dit materiaal ten behoeve van de solfège-examens in het kader van de algemene vakken van de toenmalige staatsexamens en ook voor de conservatoria van Den Haag en Amsterdam. Dit deed hij gedurende enkele jaren (1984 – 1993) wat geresulteerd heeft in een grote verzameling van solfège-opdrachten.

Elke ‘set’ examenopdrachten bevat dictee’s (eenstemmig, tweestemmig en ritmisch) en solfèges (eenstemmig melodisch, begeleide solfèges, alsmede een uit te voeren ritme). De gehele verzameling bestaat uit 110 sets. Een willekeurig gekozen set voeg ik als voorbeeld toe. (Set 1 uit 1991)

Ik zou het heel erg waarderen als (al) het materiaal weer ten goede en ten nutte zou kunnen komen aan het muziekonderwijs. Als onderwijsleermiddel is dit solfègemateriaal m.i. erg goed te gebruiken.

Nu mijn vraag aan U:

Heeft U een idee op welke wijze ik dit mooie materiaal onder de aandacht van ‘het muziekonderwijs’ zou kunnen brengen, via welke kanalen, of misschien heeft U zelf connecties met de opleidingspraktijk in de conservatoria?

Heel graag hoor ik van U.

Alvast dank.

IJsbrand van Dijk,

voorzitter Stichting Jan van Dijk - Muziekwerken. ij.dijk@hotmail.com

dictee's

The image shows three handwritten musical exercises on five-line staves. The first exercise is in 6/8 time and consists of a single melodic line. The second exercise is in 3/4 time and also consists of a single melodic line. The third exercise is in 12/4 time and consists of a single melodic line. Each exercise is labeled 'dictee's' at the top.

1

Tranquillo

Handwritten musical score for the first system of 'Tranquillo'. The system consists of three staves. The top staff is in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 4/4 time signature. It contains a melodic line with a long slur over the first four measures and a fermata over the fifth measure. The middle staff is in treble clef and contains a harmonic accompaniment with chords and some melodic fragments. The bottom staff is in bass clef and contains a simple bass line with whole and half notes.

Handwritten musical score for the second system of 'Tranquillo'. The system consists of three staves. The top staff continues the melodic line from the first system, with a slur and a fermata. The middle staff continues the harmonic accompaniment, with a slur and a fermata. The bottom staff continues the bass line. There is a handwritten note '(espr.)' above the middle staff in the third measure.

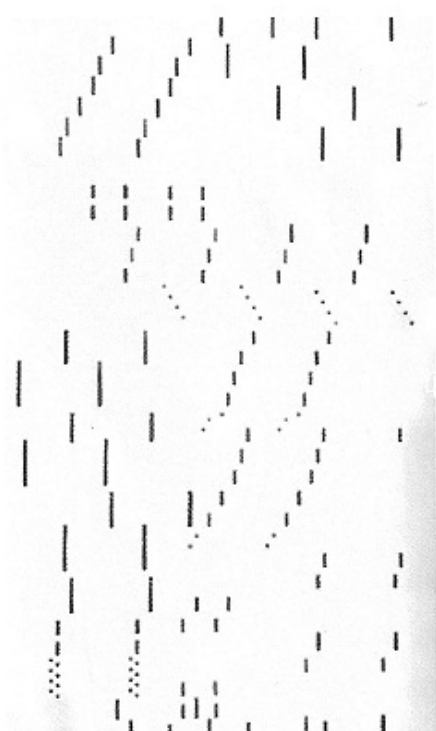
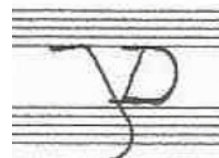
Handwritten musical score for the third system of 'Tranquillo'. The system consists of three staves. The top staff continues the melodic line, with a slur and a fermata. The middle staff continues the harmonic accompaniment, with a slur and a fermata. The bottom staff continues the bass line.

Weet U het nog?

1978.

Uit de pers:

**Componist Jan
van Dijk ponste
25.000 gaatjes**

**Wereld
première
concert voor
pianola en
orkest**

**Tilburgse
musici
volkomen
„aan de rol”**

Van Dijks pianolaconcerto

beleeft morgen wereldprimeur

“Componist Jan van Dijk en fluitist Lucius Voorhorst, twee bekende Tilburgse musici, zijn niet te storen, want de heren zijn aan de rol. En dat heeft niets met bloemetjes buiten zetten, maar alles met muziek te maken. Muziek op de nostalgische toer: uit de pianola, via een papieren rol, een piano, en iemand die intensief trappend, de pianola, een voorzetapparaat bedient. De laatste is Lucius Voorhorst die morgen als een volleerd pedaleur op de pianola het ‘Concerto voor pianola en orkest’ (opus 608) van Jan van Dijk zal laten klinken met het Brabants Orkest o.l.v. Willem Frederik Bon.

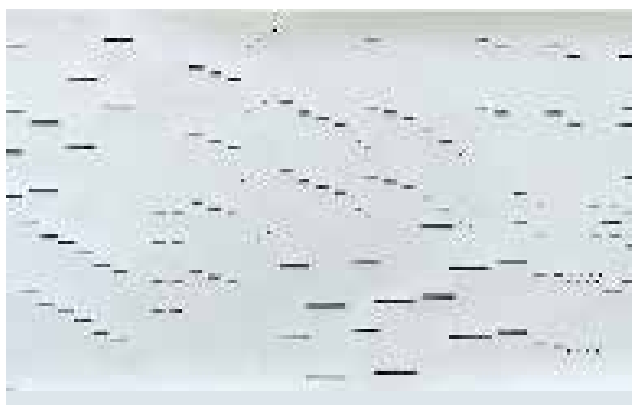
Weken achtereen zaten Van Dijk en Voorhorst veilig geïsoleerd in de torenkamer van villa 'Denne-haghe' om de solopartij van Jan van Dijks compositie in een tientallen meters lange papierrol te stansen. Een heidens karwei, want die razend moeilijke pianopartij moet nóót voor nóót, maat voor maat, met inbegrip van alle in de partituur aangegeven ritmische figuren en metrische structuren en pauzes, in de op het eerste gezicht onbegrijpelijke 'taal' van gaatjes in wit papier worden 'vertaald'.

Op een speciaal in Zwitserland vervaardigde ponsmachine, waarvan Voorhorst er nog net op tijd één op de kop heeft kunnen tikken, want de fabrikant had er maar tien gemaakt en dit was de laatste. Ook het papier moest aan specifieke eigenschappen voor gebruik als pianolarol voldoen en het verkrijgen van dit papier bleek ook nogal wat moeite gekost te hebben.

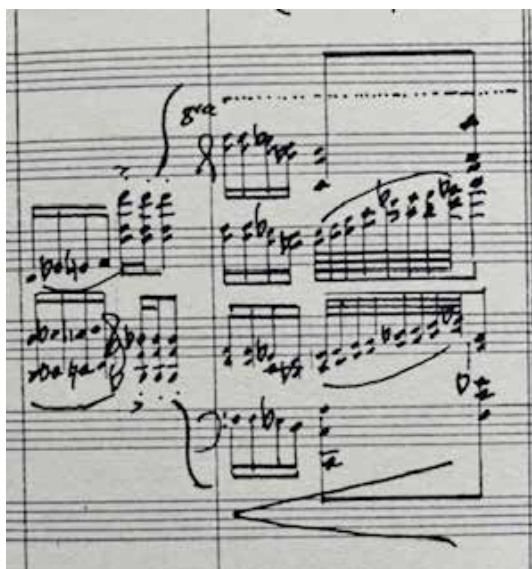
Maar Voorhorst en Van Dijk gaat geen zee te hoog hun muzikale precisie-werk te klaren. Wanneer het 'Concerto voor pianola en orkest' – het is een absolute

wereldprimeur, want de combinatie pianola en orkest is nog nooit 'vertoond'- geheel op de rol is uitgestanst, hebben beide musici er pakweg ruim 120 uitgekende en gespannen 'manuren' opzitten".

"Beide musici blaken van ijver en optimisme over hun wat Jan van Dijk 'vrijwillige vorm van dwangarbeid' noemt. Als het geconcentreerde, moeizame ponswerk voltooid is, staat er 35 meter muziek op papier. Dan komt pas het voetenwerk van de pianolist. De via een ingewikkeld luchtdruksysteem aangeblazen gaatjes in de papierrol brengen de rappe vingertjes van de voorzetpianola in beweging die vervolgens de toetsen van de vleugel indrukken. Bij tientallen tegelijk, wat geen pianovirtuoso's ter wereld ooit zou kunnen bijsloffen...."

Een voorbeeld hiervan.

Het Concert voor pianola en symfonie-orkest van Jan van Dijk, opus 608, werd gecomponeerd in opdracht van de minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk (C.R.M.) en voltooid in 1977. Een wedijveren tussen – in dit geval – een pianola en een symfonie-orkest. Tussen een pianolist en de spelers van een orkest onder leiding en aanvoering van hun dirigent.

Zag Willem Pijper in 1927, naar aanleiding van het feit dat Igor Strawinsky een compositie direct voor pianolarol had vervaardigd, in de pianola “een hulpmiddel, een nuttig surrogaat, voor een musicus wiens handen de vaardigheid van het pianospel niet verstaan”, reeds in 1922 schreef Erik Satie: “Vóór alles is de pianola een ander instrument dan zijn kameraad, de piano, waarmee hij alléén maar broederlijke banden heeft”.

Sprak Pijper wat bedroefd over het “niet in dezelfde mate ter beschikking ...van de kunstenaar... staan van klanknuances”, ter realisering van het “element der persoonlijke bekooring, laatste overblijfsel van de magie der woordeloze redelijkheden...”, Satie troostte de klankvirtuozen “omdat een mechanisch medium hen nooit zal kunnen vervangen”, daar tegenoverstellend “dat zij niet zullen kunnen doen wat een gewone pianola doet”. Tot zover naar aanleiding van het wat ongewone instrumentarium van dit concert.

De muziek: een wijsje, een ander wijsje, nóg wat en nóg wat, zulks soms veranderd, wellicht onherkenbaar, soms niet veranderd; harder, zachter, langzamer, vlugger, tot het uit is. Wat Vincent d’Indy de ‘kiemcel’ noemt is afkomstig uit een klavierstukje dat de naam ‘Rue de Bucci’ draagt; een tegen-speler lijkt een liedje uit (Noord-) Brabant.

De pianola is een piano waarin een op luchtdruk werkend apparaat gemonteerd is. Door middel van een geperforeerde papieren rol kan mechanisch muziek weergegeven worden. Voor het concert van Jan van Dijk wordt echter gebruik gemaakt van een voorzetpianola, met 65 met vilt beklede ‘vingers’, die voor de concertvleugel geplaatst kan worden.

De ‘automatische piano’ biedt niet de mogelijkheid een melodie te laten uitkomen of het toucher te beïnvloeden, echter wél om het tempo, de sterkte en het pedaal te regelen; het is dus zeer goed mogelijk bijvoorbeeld een accelerando of een diminuendo te realiseren.

Voor de componist een interessante opgave, gebruik makend van een mechanisch toucher, in samenhang met een ‘levend’ orkest, tot muzikale expressie te komen; voor de solist, de ‘pianolist’, een interessante muzikale opgave met het mechanisch toucher, de geperforeerde rol en alle mogelijkheden die de pianola biedt, de partituur tot klinken te brengen.

Jan van Dijk heeft zich bij het schrijven van deze compositie vooral ook aangetrokken gevoeld door de bijzondere mogelijkheden die een pianola, vooral op piano-technisch gebied, vóór heeft in vergelijking met de mogelijkheden die het traditionele pianospel biedt. In het Concerto komen dan ook zeer complexe passages voor, waarbij gebruik gemaakt wordt van akkoorden die soms uit twaalf tonen bestaan, tonen die dan ook nog verder dan normaal uiteen liggen.

Het Concerto voor pianola en symfonie-orkest werd voor het eerst uitgevoerd in 1978 in Tilburg, met de vermaarde fluitist Lucius Voorhorst als pianolist met het Brabants Orkest onder leiding van Willem Frederik Bon.

Uit de pers na het concert:

“Vrolijke compositie pianola en orkest van Jan van Dijk”

“Een pianolist is iemand, die de knoppen en aandrijfpedalen van een pianola zodanig weet te bedienen, dat het maximum aan muzikale mogelijkheden gehaald wordt uit de via de gaatjesrol in beweging gebrachte pianotoetsen. Dit is nog niet zo eenvoudig.

Het Brabants Orkest speelde de wereldpremière van het door Jan van Dijk i.o.v. CRM geschreven ‘Concerto per Pianola et Orchestra’. Lucius Voorhorst – bekend fluitist in kamermuziekensembles – was de solist, gezeten aan een voorzetpianola uit 1905 (Aeolean), die verbonden was met de grote concertvleugel; via houten ‘vingertjes’ werden de vleugeltoetsen rechtstreeks in beweging gebracht.

Jan van Dijk heeft in zijn beknopt en in vrolijke stijl gehouden Concerto ruimschoots gebruik gemaakt van de mogelijkheden die de gaatjesrol biedt, namelijk om dingen te laten horen die een lieflijke pianist onmogelijk kan en die evenmin te realiseren zijn op meerdere piano's tegelijkertijd: razendsnelle, volmaakt gave passages, akkoorden en octaven, ongekende verdubbelingen en dergelijke meer. Al die noten zijn door componist en uitvoerder zelf rechtstreeks in de rollen geponst.

Het is een wonderlijke gewaarwording een solist bezig te zien bij de vleugel, de partituur op de lesse-naar, slechts knopjes en pedalen bedienend en tegelijkertijd klanken te horen ontstaan, die zelfs met de grootst mogelijke inspanning en technische genialiteit niet denkbaar zijn. Een tikje griezelig deed het wel aan en daarom was het prettig dat de componist het vooral in luchtige ontspannen sfeer had gehouden met pittige ritmes en aardige melodieën en dat hij diepzinnigheid uit de weg was gegaan. Alleen voor het orkest waren er enkele meer bezonken gedeeltes die met bravour werden onderbroken door de vleugelklanken.

Het werk oogstte zo'n succes dat het tweede gedeelte herhaald moest worden. Willem Frederik Bon zorgde voor een voortreffelijke begeleiding."

"De première van het 'Concerto per Pianola et Orchestra' van Jan van Dijk werd een regelrecht succes. Het publiek liet dan ook een deel van de compositie terecht herhalen. Zoals al meerdere malen te constateren viel is Van Dijk een componist die als weinig anderen de kunst verstaat aan de wensen van het publiek tegemoet te komen zonder concessies te doen aan de kwaliteit van de muziek.

Dit Concerto is, afgezien van het pianola-aardigheidje, gewoon een goed, met veel vakmanschap en plezier geschreven stuk muziek, erg fijn om naar te luisteren. Van Dijk laat er zaken horen, die een pianist met de beste wil van de wereld niet gerealiseerd zou kunnen krijgen. Ik moet me wel heel sterk vergissen als we dit Concerto niet vaker zullen kunnen beluisteren. Het is meer dan een gelegenheidswerkje geworden!"

Lucius Voorhorst, Jan van Dijk
en Willem Frederik Bon.

Aansluitend bij de laatste zinnen van bovenstaande recensie: Dit gebeurde ook. De Engelse pianolist Rex Lawson speelde het stuk een aantal malen in Londen. Het stuk werd verscheidene malen gespeeld in Amsterdam door de pianolisten Jan Bouwman en Lucius Voorhorst.

Van het pianolaconcerto bestaan de volgende versies:

Concert voor pianola en symfonie-orkest	...	opus 608	...	1977
Concert voor pianola en harmonie-orkest	...	opus 608 – c	...	1983
Concert voor pianola en fanfare-orkest	...	opus 608 – d	...	2001
Concert voor pianola en saxofoonkwartet en slagwerk	...	opus 608 – e	...	2009
Potpourri de Concerto (pianolarol)	...	opus 608 – b	...	1978

Er is een speciale CD met de pianolamuziek van Jan van Dijk voorhanden, cd 17. (www.janvandijk.net)

Het Concerto voor pianola en symfonie-orkest (opus 608) kunt U hier beluisteren.

http://janvandijk.net/mp3/PO_13.mp3

Ijsbrand van Dijk.

Jan van Dijk, Jan Bouman en het Amsterdams Philharmonisch Orkest o.l.v. Anton Kersjes (1984)

*Jan voor de Heikese Kerk in Tilburg,
luisterend naar de beiaard.*

Acrylschilderij, gemaakt door Lidwien Kuster (schoondochter).